

Gönüllü Geri Dönüş Destekleri: İnsan Ticareti Mağdurları Üzerinden Genel Bir Değerlendirme¹

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 05.06.2023

Makale Kabul Tarihi: 29.03.2024

Yazar Bilgileri:

Gurbet YETAN ZENGİN

İl Göç Uzmanı, Bursa İl Göç İdaresi Müdürlüğü

gurbet.zengin@goc.gov.tr

ORCID:0009-0007-9874-1059.

¹ Bu çalışma, "İnsan Ticareti Mağduru Yabancılara Sağlanan Gönüllü Geri Dönüş Desteklerine İlişkin Hukuki Düzenlemelerin Değerlendirilmesi" başlıklı Dönem Projesinden derlenerek oluşturulmuştur.

Öz

Göç gerçeği, yirmi birinci yüzyılda devletlerin güvenlik kaygıları ve insan hakları tartışmalarının merkezine oturmuşken uluslararası sistem, göçe kalıcı çözümler bulma arayışındadır. “Yeniden yerleştirme”, “yerel entegrasyon” ve “gönüllü geri dönüş desteği”, klasik anlamda göç sorununa kalıcı çözümler arasında sayılmaktadır. İnsan ticareti ise; mağdur sayıları milyonlara ulaşmış, çoğunlukla düzensiz göç hareketlerinden beslenen ve ağır insan hakkı ihlallerini barındıran bir suçtur. Bu yapısı ile insan ticareti hem devletlerin hem de uluslararası sistemin önleyici-koruyucu tedbirler almak zorunda olduğu bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Gönüllü geri dönüş desteklerinin, günümüzde göç alan devletlerce en çok benimsenen çözüm yolu olduğu görülmektedir. Göçmen grupların, ülkede bulunuş şekillerine göre miktarının ve türünün değiştiği geri dönüş desteklerinin faydalanıcıları arasında, insan ticareti mağdurları özel bir yer tutmaktadır. Geri dönüşlerin, sürdürülebilir olması hedefi ancak devletlerin bu alandaki iş birliklerini geliştirmeleriyle mümkün olabilir. İnsan ticareti mağdurlarının ülkelerine güvenli gönüllü geri dönüşlerine ilişkin düzenlemeler de uluslararası iş birliğine vurgu yapmaktadır. Sonuç olarak mevcut gönüllü geri dönüş programlarının yanında, merkezinde insan ticareti mağduru yabancıların bulunduğu özel bir gönüllü geri dönüş mekanizmasının inşası suç ile mücadele ve mağdurların etkin korunması hususunda önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsan Ticareti, Gönüllü Geri Dönüş, Gönüllü Geri Dönüş Destekleri, İnsan Ticareti Mağduru Destek Hizmetleri, Gönüllü ve Güvenli Geri Dönüş.

Voluntary Return Supports: A General Evaluation on Human Trafficking Victims²

Research Article

Article Arrival Date: 05.06.2023

Article Acceptance Date: 29.03.2024

Author:

Gurbet YETAN ZENGİN

Provincial Migration Expert, Bursa Provincial Migration Administration
gurbet.zengin@goc.gov.tr

ORCID:0009-0007-9874-1059.

² This study was created by compiling the Term Project titled “Evaluation of Legal Arrangements Regarding Voluntary Return Supports Provided to Foreigners Victims of Human Trafficking.”

Abstract

While the reality of migration in the twenty-first century is central to states' security concerns and human rights debates, the international system seeks permanent solutions. "Resettlement", "local integration" and "voluntary return support" are considered among the classical permanent solutions to the migration problem. Human trafficking is a crime whose number of victims has reached millions, is mainly fueled by irregular migration movements, and involves serious human rights violations. With this structure, human trafficking appears as an area where both states and the international system must take preventive and protective measures. Voluntary repatriation support appears to be the most widely adopted solution by immigrant-receiving states today. Victims of human trafficking have a special place among the beneficiaries of repatriation support, the amount and type of which varies depending on the way immigrant groups are in the country. Sustainable returns can only be achieved if states improve their cooperation in this field. Regulations regarding the safe, voluntary return of human trafficking victims to their countries also emphasize international cooperation. As a result, in addition to existing voluntary repatriation programs, the construction of a particular voluntary repatriation mechanism centered on foreigners who are victims of human trafficking is essential in the fight against crime and the adequate protection of victims.

Keywords: Human Trafficking, Voluntary Return, Voluntary Return Supports, Human Trafficking Victim Support Services, Voluntary and Safe Return.

1. Giriş

21. yüzyılın getirdiği tüm devinimler, dünya üzerindeki göç hareketlerinin sebepleri veya sonuçlarıyla ilişkilendirilebilir. Göç gerçeği ve beraberinde getirdikleri, devletlerin dış ve iç güvenlik sorunları ile insan hakları tartışmalarının arasında, devletlerin kendisi ile yüzleşmesini beklemektedir. Bu gerçeğe mücadele, göçe sebep olan durumlara kaynak ülkelerde müdahale edilmesi, *göçün dışsallaştırılması* veya *göçün güvenleştirilmesi* gibi pek çok yaklaşımın uluslararası arenada daha sık konuşulmasına neden olmaktadır.

Düzensiz göç hareketleri, devletler için sadece güvenlik problemi olmakla kalmayıp düzensiz göçmenlerin ülke içerisindeki varlığı, sosyo-ekonomik pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir (Canan-Sokullu, 2019). Devletler, düzensiz göçmenlerin menşe ülkelerine gönderilmesinde, zorunlu sınır dışı süreçlerine alternatif olarak dönüşleri hızlandıracak ve göçmen gruplar için daha avantajlı hale getirecek *gönüllü geri dönüş programları* oluşturmaktadır. Dönüş yapacak göçmenin profiline, dönüşün gerçekleşeceği ülkeye göre farklı türlerde ve miktarlarda sunulan geri dönüş destekleri ile gönüllülüğün esas olduğu, insan onuruna yakışır, kalıcı ve sürdürülebilir bir yeniden uyumun hedeflendiği belirtilmektedir (Buz ve Korç, 2021)

Gün geçtikçe daha çok ülkenin Uluslararası Göç Örgütü (UGÖ / International Organization for Migration / IOM) ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK / United Nations High Commissioner for Refugees / UNHCR) gibi kuruluşların sunduğu gönüllü geri dönüş programlarının yanında, kendi göç dinamiklerine uygun gönüllü geri dönüş alternatifleri geliştirdiği görülmektedir. Bu desteklerin yararlanıcılarının, yaygın olarak düzensiz konumdaki göçmenler, sığınma başvurusunda bulunmuş yabancılar veya iltica başvurusu kabul edilmiş olsa da ülkesine dönme talebi olan kişiler olduğu görülmektedir. Desteklerin faydalanıcıları arasında bir diğer önemli grup da insan ticareti mağduru yabancılarıdır. Aynı, nakdi veya proje bazlı sunulan destekler, menşe ülkesine geri dönen tüm göçmen gruplar için yeni bir başlangıç yapabileme noktasında büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte insan ticareti

mağdurları için gönüllü geri dönüş destekleri, yeni bir başlangıç şansı olmaktan daha fazlasını ifade etmektedir. Bu destekler, mağdurların menşe ülkelerinde ya da kendileri için güvenli olduğu değerlendirilen üçüncü ülkelerde, tekrar sömürüye maruz kalmamaları için koruyucu-önleyici bir yönü de içerisinde barındırmaktadır. Ancak devletlerin, oluşturdukları gönüllü geri dönüş programlarını barındırdıkları yabancı profillerine göre şekillendirdikleri bilinmektedir. Avrupa ülkelerinde gönüllü geri dönüş destek programlarının ana faydalanıcıları, iltica başvurusunda bulunmuş yabancılar Türkiye’de bu programların hedef kitlesi büyük oranda düzensiz göçmenlerden oluşturmaktadır. İnsan ticareti mağdurları, destek programlarının faydalanıcıları arasındaki hassas gruplar olmaları sebebi ile diğer göçmenlere göre daha fazla nakdi yardım alabilmektedirler. Buna rağmen verilen desteğin türünün, nakdi destek ve/veya seyahat desteğinin ötesine geçmediği görülmektedir. Mağdurlara sunulan destekler ile ülkeden ayrılışları gerçekleştiğinde, desteğin faydalanıcıları için özel bir takip mekanizmasının halen inşa edilemediği bilinmektedir. Çalışma, insan ticareti mağdurları için gönüllü geri dönüş desteklerinin önemini vurgularken, mevcut programlarda mağdurların öncelikli faydalanıcılar arasında sayılmalarının yeterli olmadığı, odağında mağdurların olduğu yeni ve uluslararası bir geri dönüş mekanizmasına ihtiyaç olduğu düşüncesiyle kaleme alınmıştır. Bu kapsamda ilk bölümde; *insan ticareti*, *insan ticareti mağduru*, *insan ticareti mağduru yabancı* ve *gönüllü geri dönüş* kavramlarının tanımları yapılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde, insan ticareti mağdurlarına yönelik gönüllü geri dönüş desteklerinin tarihsel arka planından bahsedilmiştir. Göçmen grupların geri dönüşleri üzerinde çalışan iki önemli kuruluş, BMMYK ve IOM’un *gönüllü geri dönüş* kavramına yaklaşımları ele alınmıştır. Son bölümde ise İsviçre, Almanya ve Türkiye’de, mevcut gönüllü geri dönüş programları ve insan ticareti mağdurlarına genel yaklaşımdan bahsedilmiştir. Üç devletin insan ticareti mağdurlarına sundukları geri dönüş destekleri, uluslararası normlarla karşılaştırılmış ve mağdurlara sunulan gönüllü geri dönüş desteğinin ne şekilde geliştirilebileceği değerlendirilmiştir.

2. Temel Kavramlar

2.1. İnsan ticareti

İnsan ticareti, kölelik olgusunun modern yorumu (Yalınsu, 2019) olarak adlandırılan ve pek çok istismarı içerisinde barındıran bir suçtur. Bu suça karşı cezai mevzuatın, 20. yüzyılın başında oldukça yetersiz olduğu görülmektedir (IOM, 2016). İnsan ticaretinin istismar içeren yapısı, mağdurlarının korunmasının ve suçluların cezalandırılmasının ancak daha kapsamlı uluslararası iş birliği ile mümkün olabileceği gerçeği, 2000’li yıllardan itibaren kabul görmeye başlamıştır. Bu kapsamda *Palermo Protokolü*, insan ticareti olgusunun, uluslararası kabul görmüş tanımının yapıldığı ilk belgedir. Protokol öncesinde de uluslararası anlaşmalarda, insan ticareti suçunun önlenmesi veya mağdurların desteklenmesi konusunda düzenlemeler yer almaktadır. Buna rağmen tacirler, devletlerin insan ticaretine yönelik suç tanımlarındaki yetersizlik ve belirsizliklerden yararlanarak eylemlerine bir ceza tehdidiyle karşılaşmadan uzun süreler devam edebilmişlerdir (IOM, 2016).

Palermo Protokolü, İnsan Ticaretinin Özellikle Kadın ve Kız Çocuklarının *Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol*, 12-15 Aralık 2000 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan *Sınırı Aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi*’ne ek olarak düzenlenmiştir. 180 ülkenin temsilcisinin bulunduğu konferansta Protokol, BM üyesi 124 ülke tarafından aynı anda imzalanmıştır. 2003 yılında yürürlüğe giren Protokol’de insan ticaretinin tanımı şu şekilde yapılmıştır:

(...) (a) *İnsan ticareti, kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması anlamına gelir. İstismar terimi, asgari olarak, başkalarının fuhuşunun istismar edilmesini veya cinsel istismarın başka biçimlerini, zorla çalıştırmayı veya hizmet ettirmeyi, esareti veya esaret benzeri uygulamaları, kulluğu veya organların alınmasını içerecektir.*

(b) İnsan ticaretinin, (a) bendinde belirtilen yöntemlerden herhangi biriyle yapılmış olması halinde, mağdurun bu istismara razı olup olmaması durumu değiştirmeyecektir.

c) Bu maddenin (a) bendinde öngörülen yöntemlerden herhangi birini içermese bile, çocuğun istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması “insan ticareti” olarak kabul edilecektir.

d) On sekiz yaşının altındaki herkes “çocuk” kabul edilecektir (Palermo Protokolü, Madde 3).

IOM da Birleşmiş Milletler (BM) tarafından yapılan tanımı referans alarak insan ticareti kavramını şu şekilde tanımlamıştır:

(...) Kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidiyle ya da diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, gücünü kötüye kullanma ya da kişinin hassasiyetinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkasına kazanç ya da çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması ya da teslim alınmasıdır. İnsan ticareti bir Devlet’in sınırları içinde gerçekleşebilir veya sınır ötesi nitelikte olabilir. (IOM, 2013).

2.2. İnsan ticareti mağduru

Avrupa Konseyi İnsan ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi (2005), Palermo Protokolü (2000) ile insan ticaretiyle mücadele alanında gelinen noktayı ileri taşımak, insan ticaretiyle toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesi göz önüne alınarak mücadele etmek, ayrımcılık yapmama ilkesi doğrultusunda mağdurların desteklenmesini ve uluslararası iş birliğini teşvik etmek amaçlarıyla Konsey üyesi devletlerce, 16 Mayıs 2005 tarihinde imzalanmıştır.

Sözleşmenin dördüncü maddesinin (a) bendinde insan ticareti, Protokol’deki tanımı ile yer alırken aynı maddenin (d) bendinde *insan ticareti mağduru* tanımına şu şekilde yer verilmiştir: “Mağdur, iş bu maddede tanımlandığı biçimiyle insan ticareti suçuna maruz kalan herhangi bir gerçek kişi anlamına gelir.” (Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi, 2005). IOM ise suçun gerçek kişilere karşı işlenebileceğinden

*Gönüllü Geri Dönüş Destekleri:
İnsan Ticareti Mağdurları Üzerinden Genel Bir Değerlendirme*

hareketle şu tanımı benimsemiştir; “*Mağdur, insan ticareti suçuna maruz kalan her türlü gerçek kişi.*” (IOM, 2013).

2.3. İnsan ticareti mağduru yabancı

Palermo Protokolü ve Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi, insan ticareti suçu ile mücadele ve mağdurların desteklenmesi konusunda devletlerin iradelerini ortaya koyan, uluslararası nitelikte iki önemli belge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu belgelerle insan ticareti suçunun sadece sınır aşan bir olgu olmadığı, bir ülkenin kendi vatandaşlarının da suçunun mağduru olabileceği vurgulamaktadır. 2016 yılında yayınlanan Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (United Nations Office On Drugs and Crime-UNODC) İnsan Ticareti Raporuna göre tespit edilen mağdurların %42’si tespit yapıldığı ülkenin kendi vatandaşlarıdır (UNODC, Global Report on Trafficking in Persons, 2016).

Gönüllü geri dönüş destekleri, bir ülkedeki yabancı unsurların yararlandıkları programlardır ve insan ticareti olgusu içerisinde bu destekler, yabancı mağdurlara sunulan bir seçenektir. Bu kapsamda insan ticareti mağduru yabancı; “*Menşe ülkesi dışında iken insan ticareti suçuna maruz kalan gerçek kişi.*” olarak tanımlanabilir.

2.4. Gönüllü geri dönüş

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) yaptığı açıklamada dünya genelinde savaş, zulüm, şiddet ve insan hakları ihlalleri nedeniyle yerinden edilmiş kişilerin sayısının, 2023 yılının Eylül ayı sonunda 114 milyonu aşmış olabileceğini bildirmiştir. Göç eden grupların sayıları arttıkça göçü karşılayan devletlerin göçmenlere karşı farklı reflexler geliştirdiği, göçe kalıcı çözüm arayışlarına girdikleri bilinmektedir. (Buz ve Korç, 2021). Uluslararası göç hukukunun kalıcı çözüm olarak ortaya koyduğu üç temel yaklaşım; *yerel entegrasyon, yeniden yerleştirme ve gönüllü geri dönüş* olarak karşımıza çıkmaktadır. *Gönüllülük, güvenlik ve sürdürülebilirlik*; uluslararası kuruluşlar, devletler veya sivil toplum örgütleri tarafından organize edilebilen gönüllü geri dönüş süreçlerinin temel bileşenleri arasında sayılmaktadır (Black vd., 2004). Bu kapsamda IOM gönüllü geri dönüş için şu tanımları benimsemektedir:

(...) gönüllü dönüş; kriterlere uygun olan kişilerin menşe ülkelerine tamamen kendi isteklerine dayalı olarak dönmeleri. Bu terim çoğu zaman mülteciler, savaş esirleri ve gözaltındaki siviller bağlamında kullanılır. Mültecilerin içinde bulunduğu kötü duruma çözüm olarak önerilen üç kalıcı çözüm yolundan birisidir. Aynı zamanda (...) kişinin hür iradesine göre menşe ülke, transit ülkesi veya üçüncü bir ülkeye destekli veya bağımsız dönüşü, olarak tanımlanmaktadır (IOM, 2013).

3. Geri Dönüş Desteğinin Tarihi, Uluslararası Kuruluşlar ve Temel İlkeleri

3.1. İnsan ticareti mağdurlarına sunulan gönüllü geri dönüş desteklerinin tarihi

İnsan ticareti suçuyla mücadele, uluslararası alanda kabul gören dört temel başlık altında yapılmaktadır. Bunlar: Önleme (Prevention), İş birliği (Partnership), Kovuşturma (Prosecution) ve Koruma (Protection) olarak belirtilmektedir. İnsan ticareti suçunun sınırı aşan boyutu, farklı suçlarla iç içe geçen karmaşık yapısı, düzensiz göç hareketleri ile beslenen çoğunlukla örgütlü bir faaliyet oluşu, devletler için yerel yaptırımlar kadar uluslararası iş birliği uygulamalarını da elzem kılmıştır. *Koruma (protection)* kavramı, devletlerin insan ticareti mağdurlarını tespiti, mağdur olarak tanımlanan kişilere sunulacak destek hizmetlerini ve mağdur yabancıların ülkelerine güvenli olarak gönderilmesini içermektedir. Mağdurların ülkelere geri dönmeleri veya gönderilmeleriyle ilgili düzenlemeler, kavramın gelişim süreciyle paralellik göstermektedir.

Mağdurlar açısından gönüllü geri dönüş kavramı, insan ticareti suçuna ilişkin ilk uluslararası belge olma niteliğini taşıyan 18 Mayıs 1904 Tarihli Beyaz Kadın Ticaretinin Engellenmesi Sözleşmesi ile karşımıza çıkmaktadır (IOM, 2016). Bu belge, suçun tanımlanmasından ziyade mağdurların korunmasına yönelik düzenlemeler içermektedir. Sözleşmede, insan ticaretine konu olan kadınların ülkelerine geri gönderilmesinin, taraf devletlerin sorumluluğunda olduğu belirtilmiştir. Mağdur kadının veya akrabalarının dönüş masraflarını karşılayamaması durumunda masrafların, kadının bulunduğu veya vatandaşı olduğu ülke tarafından karşılanması gerekliliğine vurgu yapmıştır (IOM, 2016).

*Gönüllü Geri Dönüş Destekleri:
İnsan Ticareti Mağdurları Üzerinden Genel Bir Değerlendirme*

Ülke içerisinde düzensiz konumda olan, seyahat belgesi bulunmayan, geçersiz veya süresi bitmiş belge sahibi yabancıların gönüllü geri dönüş süreçlerinin planlanmasında en önemli aşama; belge teminidir. Gönüllü geri dönüş programlarının yabancılara, belge temini konusunda çoğunlukla sadece maddi destek sundukları bilinmektedir. Bu uygulama; uzun süredir menşe ülkesi dışında yasa dışı kalan kişilerin içinde buldukları durumu, temsilciliklerine kendilerinin açıklamasını zorunlu kılmaktadır. Bu aşamada dış temsilciliklerin vatandaşlarına belge temini hususundaki yaklaşımları gönüllü geri dönüş kararının güçlenmesine veya tekrar düşünülmesine sebep olabilmektedir. Benzer şekilde bu süreç, insan ticareti mağdurları için menşe ülkelerinde veya bir önceki ikamet ülkelerinde ya da onlar için güvenli olduğu değerlendirilen üçüncü ülkelerde, kendilerine nasıl bir koruma sağlanacağı konusunda ipuçları da vermektedir.

Palermo Protokolü öncesinde, insan ticaretiyle mücadele ve mağdurların korunması alanındaki çalışmaların devletlerin iç hukuklarındaki düzenlemeler veya devletlerarası ikili iş birliği antlaşmaları ile şekillendiği görülmektedir. İnsan ticareti mağdurlarının gönüllü geri dönüşleriyle ilgili düzenlemeler, bu alandaki pek çok konu gibi ilk defa kapsamlı olarak bu Protokolde yer almıştır. Protokole göre, insan ticaretiyle mücadele alanında devletlere yüklenen iş birliği rolü, mağdur tespit süreçlerinden başlayıp mağdurların *gönüllü güvenli geri dönüşlerine* kadar devam etmektedir. Protokol, insan ticareti mağdurlarının dönüşleri konusunda, sadece vatandaşları oldukları devlete değil aynı zamanda varsa daha önce daimî olarak ikamet hakkına sahip oldukları devletlere de sorumluluk yüklemiştir. Bu kapsamda ilgili devletler, “...*mağdurların geri dönüşlerini, güvenliklerini de gözeterek sebepsiz ve makul olmayan bir gecikme olmaksızın kolaylaştıracak ve kabul edecektir.*” (Palermo Protokolü, Madde 8, 1. Fıkra). Giriş yapılan devletin talebi halinde, talepte bulunulan devletin, “...*insan ticareti mağdurunun kendi vatandaşı olup olmadığını veya kendi ülkesinde daimî ikamet hakkı olup olmadığını sebepsiz ve makul olmayan bir gecikme olmaksızın doğrulaması gerekmektedir.*” (Palermo Protokolü, Madde 8, 3. Fıkra). Palermo Protokolü, insan ticaretiyle mücadelede devletlerarası iş birliğinin, *mağdurun yararı* ilkesi gözetilerek uygulanması gerekliliğini vurgulamıştır (BM Palermo Protokolü, 2000).

Bu ilke kapsamında, “...ilgili devletin güvenli gönüllü geri dönüş sırasında, mağdurların seyahat etmesine veya ülkesine yeniden giriş yapmasına olanak sağlayacak seyahat belgelerini tanzim etmesi ve ülkeye girişine müsaade etmesi istenmektedir...” (Palermo Protokolü, Madde 8, 4. Fıkra). Ayrıca bu Protokolle sağlanan ek hakların devletlerin iç hukuklarında mağdurlara yönelik tanımış oldukları hakları ortadan kaldırmayacağı ifade edilmiş (Palermo Protokolü, Madde 8, 5. Fıkra), bu şekilde mağdurlar lehine yapılacak tüm düzenlemelerin desteklendiğini belirtilmiştir.

Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi de mağdurların ülkelerine geri gönderilmeleriyle ilgili hükümlere yer vermektedir. Sözleşme, “...mağdurların uyuğunda bulunduğu veya ikamet hakkına sahip olan taraf devletlerin mağdurların haklarına, güvenliğine ve onuruna gerekli saygıyı göstererek kanunsuz ve gerekçesiz bir gecikmeye mahal vermeksizin mağdurların geri dönüşünü kolaylaştırmalarını ve kabul etmelerini” istemiştir (Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi, 2005). Sözleşmede, taraf devletlerden birinin mağduru bir başka ülkeye göndermesi söz konusu olduğunda kişi hakları, güvenliği ve onuru ile mağduriyetle ilgili yasal işlemlerin durumu dikkate alınarak geri gönderme sürecinin tercihen gönüllülük esasına dayanması gerektiği vurgulanmaktadır (Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi, 2005).

Palermo Protokolü’nde olduğu gibi Sözleşme de insan ticareti suçuna maruz kalmış ve seyahat belgesi bulunmayan mağdurların belgelerinin temini hususunda, yabancının menşe ülkesine veya daimî ikamet hakkı bulunan ülkelere sorumluluklarını hatırlatmaktadır. Bununla birlikte taraf devletlerin, ulusal ve uluslararası kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla geri dönüş programları oluşturabilecek mevzuat düzenlemeleri yapmalarının gerekliliğini vurgulamıştır. Sözleşmede ayrıca oluşturulacak güvenli gönüllü geri dönüş programlarının tekrar mağduriyet yaşanmasının önlenmesine hizmet etmesi gerektiği düzenlemiştir (Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi, 2005).

3.2. Geri dönüş programlarına destek sunan uluslararası kuruluşlar ve dönüşlere ilişkin temel ilkeleri

Uluslararası göçmen sayıları her geçen gün artarken devletler, göç yönetimi noktasında daha fazla iş birliğine ihtiyaç duymaktadır. Bu iş birliği arayışının temelinde, göç olgusunun tek başına bir devlet tarafından yönetilemeyecek kadar fazla dinamiği içinde barındırması bulunmaktadır. Devletler, topraklarında izinsiz bulunan ve sığınma talep eden yabancılara kendi yasal mevzuatlarını uygularken bir yandan da uluslararası anlaşmalar ile taraf oldukları pek çok uluslararası normu gözetmek zorundadır. Normlar hiyerarşisinin tepesinde uluslararası anlaşmaların yer aldığı ve devletlerin iç hukuklarını bağlı oldukları bu antlaşmalara göre şekillendirdikleri bilinmektedir. Bununla birlikte göç yönetiminde, pratikte bu normların devletler tarafından ne kadarının uygulandığı hususunda bir kontrole ihtiyaç duyulmaktadır. Devletler gönüllü geri dönüş süreçlerinde, uluslararası organizasyonlarla birlikte çalışarak hem göçmen gruplar için dönüş süreçlerinde yaşanabilecek hak ihlallerine karşı göçmenleri hem de bu grupların hak ihlali iddialarına karşı kendilerini korumayı amaçlamaktadır. Bunun sebebi, günümüzde kalıcı çözüm türleri içerisinde devletlerce en çok desteklenen gönüllü geri dönüş alternatifinin, içerisinde barındırdığı güvenlik riskidir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ve Uluslararası Göç Örgütü, gönüllü geri dönüş süreçlerine destek veren iki önemli kuruluş olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci dünya savaşı sonrası artan uluslararası nüfus hareketleri, bu kuruluşların da geri dönüş çalışmalarını hızlandırmıştır. Bu amaçla her iki örgüt, uluslararası mülteci hukukunun ilkeleri çerçevesinde, gönüllü geri dönüşle ilişkin normlar belirlemiştir. Gönüllü geri dönüş kavramının birleşenlerini anlamak açısından iki kuruluşun geri dönüşle ilişkin ilkelerine değinmek yerinde olacaktır.

3.2.1. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin gönüllü geri dönüşle ilişkin ilkeleri

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra göç eden insanların sadece Avrupa kıtasının sorunu olmadığı, iltica süreçlerinin tüm dünyayı ilgilendiren bir sorun olduğu düşüncesi, BM Ekonomik ve Sosyal Konsey (EKOSOK)'i

harekete geçirmiştir. EKOSOK, BM Genel Sekreteri'nden yeni bir örgütlenme planı hazırlamasını istemiştir. BM Genel Kurulu, 319 (IV) nolu kararıyla Aralık 1949 tarihinde, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisinin kurulmasına ve 1 Ocak 1951 tarihi itibarıyla da faaliyetlerinin başlamasına karar vermiştir (Uzun, 2016, s. 67). Hazırlanan BMMYK Tüzüğü ise 14 Aralık 1950 tarihinde yapılan BM Genel Kurulunda kabul edilmiştir. Tüzük, 1950 yılında kurulan BMMYK'nin görevlerini, kurumsal yapısını ve çalışma prensiplerini oraya koyan yasal metni oluşturmaktadır. *Genel Hükümler* başlıklı birinci bölümünde,

(...) tüzüğün kapsamı içine giren mültecilere uluslararası koruma sağlamak ve bu tür mültecilerin gönüllü olarak geri dönüşlerini ya da onların yeni ülkelerinin toplumları ile kaynaşmalarını hızlandırmaları için Hükümetlere ve ilgili hükümetlerin onay vermesi koşuluyla özel kuruluşlara yardım ederek mültecilerin sorunlarına kalıcı çözümler aramak görevini üstlenecektir; ifadesi yer almaktadır (Uzun, 2016, s. 75).

Bu kapsamda Tüzük, mülteciler için benimsenen üç kalıcı çözüm türü; yeniden yerleştirme, gönüllü geri dönüş ve yerel entegrasyona atıfta bulunmaktadır. BM'ye üye olan devletlerin, BMMYK'nin yetki alanına giren konularda desteklemesi gerekliliği belirtilmiş, Tüzüğün 8. Maddesinde “...gönüllü geri dönüşleri veya yeni topluluklara uyum sağlamayı teşvik eden hükümetlere ve özel çabalara yardım etmek” ifadesi yer almıştır.

1980 yılına gelindiğinde BMMYK'nin Yürütme Komitesi, 18 numaralı (Conclusion No 18) kararında kalıcı çözümler içerisinde gönüllü geri dönüşün en uygun çözüm yolu olduğunu belirtmiştir. Geri dönüşlerin gönüllü olması (ExCOM, 1980, para. b), geri dönen göçmen grupların kabulüne ilişkin kolaylaştırıcı düzenlemelerin yapılması (ExCOM, 1980, para. j) istenmiştir (Dalkıran, 2013). Yürütme Komitesi, 1985 yılındaki 40 numaralı (Conclusion No 40) kararında ise gönüllü olarak geri dönüşe ilişkin Komiserliğin bakış açısına yer vermektedir. Geri dönüş kararının gönüllü ve bireysel alınmış bir karar olması gerektiği, aynı zamanda dönüş sırasında ve menşe ülkeye varana kadar yabancıların mutlak güvenlik içinde olmaları gerektiği (ExCOM, 1985, para. b) belirtilmiştir. Böylece gönüllülük ilkesinin yanında geri dönüşün *güvenli olma* ilkesi de ortaya çıkmıştır (Dalkıran, 2013).

*Gönüllü Geri Dönüş Destekleri:
İnsan Ticareti Mağdurları Üzerinden Genel Bir Değerlendirme*

BMMYK'nin mültecilerin gönüllü geri dönüşlerine ilişkin önemli ilkelerinde biri de *uluslararası iş birliğidir*. Mültecilerin gönüllü geri dönüşlerinin desteklenmesinin göç etme hareketinin ortaya çıkmasına sebep olan temel sorunlar üzerinde iyileştirici etkisi olacağı, bu şekilde göçün kaynağında durdurulabileceği değerlendirilmektedir. Komite, uluslararası iş birliği çağrısı yaparken dönüşlerin desteklenmesi gerektiği, varış ülkesi için vatandaşını kabul etme; ayrılış ülkesinin ise dönüşü kolaylaştırıcı önlemler alma konusunda devletlerin zaten sorumlulukları olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte desteklenen gönüllü geri dönüşlerin her aşamasında Komiserliğin dâhil edilmesi ve devletlerin bu noktada BMMYK'nin dâhil edilme durumuna kolaylık göstermesi istenmektedir. BMMYK, geri dönüş programlarının planlama ve uygulama aşamalarına dâhil olarak dönüşten sonraki sürecin, mülteci için takibini *yaparak* “...*insan onuruna yakışır bir geri dönüş sürecinin inşasının hedeflendiği.*” belirtilmektedir.

3.2.2. Uluslararası Göç Örgütü'nün gönüllü geri dönüşe ilişkin ilkeleri

1951 yılında kurulan Uluslararası Göç Örgütü, göç alanında faaliyet gösteren en güçlü hükümetler arası örgüt olarak bilinmektedir. Devlet dışı aktörlerle de birlikte çalışmakta olan örgüt, 2016 yılında, Birleşmiş Milletler ile imzaladığı anlaşma sonrasında, BM'nin *Bağlı Kuruluşu* statüsünü almıştır. IOM varlık amacını, “...*düzenli ve insani göç yönetiminin sağlanmasına yardımcı olmak, göç konularında uluslararası iş birliğini teşvik etmek, göç problemlerine pratik çözümlerin arayışını desteklemek ve mülteciler ile ülke içinde yerinden edilmiş insanlar dâhil ihtiyaç sahibi göçmenlere insani yardım sağlamak için çalışır.*” şeklinde açıklamaktadır. IOM, kendisini herkes yararına insani ve düzenli göçü desteklemeye adanmış olduğunu belirterek çalışma alanlarını göç ve kalkınma, göçü kolaylaştırma, göçü düzenleme ve zorunlu göç olarak sıralamaktadır.

Pek çok ülkede gönüllü geri dönüş projelerinin sahibi ve uygulayıcısı konumundaki örgüt, bu konuda yedi prensip belirlemiştir. Bunlar; *gönüllülük, göçmen merkezli yanıt, güvenlik, yeniden entegrasyonun sürdürülebilirliği, gizlilik, diyalog ve ortaklıklar*, son olarak da *kanıta dayalı programlama* olarak belirtilmektedir (IOM, 2016). Gönüllü geri dönüş programlarının merkezine konulan yedi prensip örgüt tarafından şu şekilde açıklanmaktadır:

• (...) **Gönüllülük:** Kişilerin baskı altında olmadan kendi iradeleri ile geri dönüşü tercih etmeleridir. Kişilerin karar verme sürecinden önce geri dönüş hakkında eksiksiz ve tarafsız bilgilenebilmeye gereksinimlerine vurgu yapar.

• **Göçmen Merkezli Yanıt:** Programlarda odağın mültecilerin hak ve ihtiyaçları olması gerektiğini savunan bir ilkedir. Dönüş sürecinde her göçmene, cinsiyetine ve yaşına duyarlı bir şekilde özel destek sağlamak için değerlendirmelerin bireysel yapılması gerekliliğinden bahseder.

• **Güvenlik:** Geri dönüşte güvenlik riskleri tüm boyutlarıyla değerlendirilmeli ve geri dönüş güvenli hale getirilmelidir. Güvenlik riskinin yüksek olduğu durumlarda geri dönüş ertelenmeli ya da iptal edilebilir olmalıdır.

• **Yeniden Entegrasyonun Sürdürülebilirliği:** Dönüşü kalıcı hale getirebilmek için oldukça önemli bir ilkedir. AVRRE programlarının merkezinde bu ilke yer almaktadır.

• **Gizlilik:** Kişisel verilerin uluslararası veri koruma standartlarına uygun olarak toplanılmasını, kullanılmasını, aktarılmasını ve saklanmasını içerir.

• **Diyalog ve Ortaklıklar:** Geri dönüş ve yeniden sürdürülebilirlik, birden fazla paydaşın beraber çalışmasını gerektiren bir süreçtir. Farklı aktörlerle ulusal ve uluslararası düzeyde iş birliğinin önemine vurgu yapar.

• **Kanıt Dayalı Programlama:** Gönüllü geri dönüş süreci boyunca sistematik ve sürekli veri toplama, izleme ve değerlendirme yapılmalı geri bildirim mekanizmaları inşa edilmelidir (IOM, 2016).

Bu ilkeler kapsamında göçmen grupların geri dönüş taleplerini değerlendiren ve gönüllü geri dönüş programlarını organize eden IOM, 169 üye ve 8 gözlemci devlette, yüzün üzerinde saha temsilciliği bulunan bir örgüt olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. İsviçre, Almanya ve Türkiye’deki Genel Yaklaşım ve Geri Dönüş Destekleri

4.1. İsviçre

İsviçre Göç Sekreterliği (Staatssekretariat für Migration-SEM), İsviçre Federal Adalet ve Polis Bakanlığı bünyesinde bulunan ve İsviçre’de iltica başvurularını incelemeye ve bu konuda karar vermeye yetkili kurumdur. SEM, ilgili yasalar uyarınca İsviçre’de bulunan yabancılar ve sığınmacılarla ilgili işlemleri yönetmekle görevlendirilmiştir. Ülkedeki kantonlarla iş birliği içerisinde olan SEM’in başlıca sorumluk alanları, “...iltica başvurularını incelemek, sığınmacıların barınma iş ve işlemlerini takip etmek ve menşe ülkesine geri dönecek kişilerin dönüşlerini sağlamak.”, olarak belirtilmektedir. Bununla birlikte insan ticaretiyle mücadele süreçleri de SEM koordinesinde yürütülmektedir. SEM tarafından, insan ticaretiyle mücadele alanında bilgi akışını iyileştirmek, mağdurların hızlı bir şekilde tespiti ve mağdurlara uygun bakım ve korumayı sağlamak için prosedürler geliştirilmektedir. Ayrıca bu alanda çalışan personelin bilinçlendirilmesi ve eğitimi amacıyla oluşturulmuş, SEM bünyesinde düzenlenen programlar da mevcuttur. Tüm bu süreçler, 2017-2020 Ulusal İnsan Ticareti Eylem Planında yer alan İltica- Mağdur Koruma Programının bir parçası olarak yürütülmektedir.

İsviçre Federal İdare Mahkemesi’nin 2016 tarihli kararına göre, insan ticareti mağdurlarının tespit edilmesi, devletin sorumluluğu olarak görülmekte ve iltica prosedürü uygulanırken mağdur tespitinin önemi vurgulanmaktadır. İltica başvurularının her aşamasında, kişinin insan ticareti mağduru olduğuna dair işaretlerin tespit edilmesi halinde, gerekli ilave araştırmalar yapılmakta ve mağdur için koruyucu tedbirlerin alınması sağlanmaktadır.

İsviçre’de her kanton, sınırları içerisinde insan ticaretine karşı bir kurumun var olup olmayacağına kendisi karar vermektedir. Aynı zamanda bu alanda çalışan aktörler arasındaki iş birliğinin nasıl kurulacağı, mağdurların korunmasının nasıl organize edileceği ve finansal destek süreçleri de kantonların yetkisine bırakılmıştır. 2014 yılına gelindiğinde mağdurların statüsü ve ikamet izinleriyle ilgili konularda iş birliğinin geliş-

tirmesi; insan ticaretiyle mücadele sürecinde, göç hizmetleri, kolluk kuvvetleri ve sivil toplum örgütlerinin görev ve sorumluluklarının standartlaştırılması amacıyla çok disiplinli bir süreç olan COMPETO kurulmuştur. Göç idarelerinin insan ticareti alanında eğitimi ve mağdurların durumu hakkında soruların ele alınması için bir platform sağlamak, oluşumun temel amacı olarak belirtilmektedir.

Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi'nin 2013 yılında İsviçre'de yürürlüğe girmesinin, insan ticareti mağdurları için önemli kazanımları olmuştur. Sömürüden kaçan veya polis tarafından kurtarılan herkes, ikamet durumlarına bakılmaksızın, en az 30 günlük bir düşünme döneminde ülkede kalmaya hak kazanmaktadır. Bu süre zarfında yabancıların, yetkili makamlarla iş birliği yapıp yapmayacaklarına ve insan tacirlerine karşı tanıklık edip etmeyeceklerine karar vermeleri gerekmektedir. Çoğu kanton mağdurlar için acil barınma ve yaşam ödeneği, bir avukatla birkaç saatlik görüşme, ruh sağlığı danışmanlığı, tıbbi tedavi, ulaşım ve çeviri hizmetleri sağlamaktadır. Bu hizmetler *Mağdur Destek Yasası* kapsamında finanse edilmektedir. Bununla birlikte İsviçre'de insan ticareti mağdurlarına destek sunan ihtisaslaşmış sığınma evlerinin bulunmadığı bilinmektedir. Mağdurun iyileşmesi için daha fazla zaman gerektiği durumlarda hükümet ek maliyeti üstlenmekle yükümlüdür. Kolluk kuvvetleriyle iş birliği yapmaya hazır mağdurlara, SEM tarafından soruşturma süresince yenilenebilen altı aylık bir ikamet izni verilebilmekte fakat bu sürenin sonunda mağdurların ülkeyi terk etmeleri gerekmektedir. İstisnai durumlarda, zorluklarla karşılaşması muhtemel mağdurların İsviçre'de kalmak için oturma izni başvurusunda bulunmaları mümkündür.

İsviçre devleti, gönüllü geri dönüş çalışmalarındaki ana amacın, “... göçmen grupların menşe ülkelerine kendi iradeleriyle dönüşlerini teşvik etmek, yeniden entegrasyonlarını sağlamayı kolaylaştırmak ve desteklemek, insan onuruna yakışan bir geri dönüşü mümkün kılmak, iltica merkezlerinden geri dönüşleri sağlamak ve sadece son çare olarak kişileri ülkelerine zorunlu geri göndermeyi seçmek”, şeklinde belirtmektedir. Bu amaçla geri dönüş destekleri tüm mültecilere ve diğer göçmen gruplara sunulduğu gibi insan ticareti mağdurlarına da sunulmaktadır. Ancak vize yükümlülüğünden muaf olan ülkelerin vatandaşlarına geri dönüş desteği

*Gönüllü Geri Dönüş Destekleri:
İnsan Ticareti Mağdurları Üzerinden Genel Bir Değerlendirme*

sunulmamaktadır. Oluşturulan sistemde, bir kişinin yasal olmayan şekilde ülkeye giriş yapmış olmasından sonra kendini idari otoritelere teslim etmesi halinde gönüllü geri dönüş desteklerinden yararlanması önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır.

İsviçre, gönüllü dönüş mekanizmasının uygulamasında, en önemli unsurlardan birinin *geri dönüş danışmanlığı* olduğunu belirtmektedir. Bu görev kantonlara bağlı göç ofislerince, Kızıllaç veya CARITAS gibi sivil toplum kuruluşları aracılığıyla ya da IOM'nün görevlendirilmiş birimlerince yerine getirilmektedir. Uygulamada, geri dönüş danışmanları, geri dönüş merkezindeki göçmen gruplara yönelik toplantılar düzenlemekte hem gönüllü dönüş sistemi hakkında hem de geri dönüşte gönüllülüğün esas olduğuna dair detaylı bilgilendirmeler yapmaktadır. Danışmanlar, hassas durumda olan kişilerle ise bireysel görüşmeler yapılabilmektedir. Gönüllü dönüş yapılacağı kesinleştirilmesi için yabancıya vereceği onay yazılı olarak alınmaktadır. İsviçre'de IOM, CARITAS, KIZILHAÇ gibi kuruluşlar geri dönüş operasyonlarının yürütülmesinde iş birliği içinde çalışmaktadır.

İsviçre, uyguladığı geri dönüş programında, gönüllü geri dönüşten faydalanacak kişilere, profillerine göre farklı destekler sağlanmaktadır. Gönüllü geri dönüş için yapılacak ilk mülakatta dönüş kararı veren yabancıya alacağı destek daha fazla olmaktadır. Oluşturulan sistemde, iltica başvurularının başında gönüllü geri dönüşü kabul eden yabancılar için destek miktarı fazlayken, iltica süreci aleyhine işleyen yabancılar için verilen desteğin miktarı azalmaktadır. Kişi sistem içerisinde ne kadar az süre kalırsa destekten faydalanma oranı artmakta, bir kez destekten faydalanan kişinin tekrar başvurma ihtimali bulunmamaktadır. Bununla birlikte ülkelere gönüllü geri dönüş desteği olarak dönen göçmenler için İsviçre'ye tekrar girişle ilgili sınırlama bulunmamaktadır.

Gönüllü geri dönüşün sadece seyahat desteğini kapsamadığı durumlarda daha detaylı bir prosedür izlenmektedir. Görüşmelerde, kişiye öncelikle ne tür bir yardıma ihtiyaç duyduğu, hangi bölgeye dönmek istediği ve dönüşü dair beklentileri sorulmakta, menşe ülkedeki fırsatlar ve ekonomik riskler hakkında orta ve uzun vadedeki amaçları tartışılmaktadır. Yerel en-

tegrasyon destekleri kapsamında göçmenlerin iş projelerinin değerlendirilmesi ardından projelerin hayata geçirilmesi için İsviçre Göç İdaresinin risk analizi yaparak onay vermesi gerekmektedir.

İnsan ticareti mağdurlarının ülkelerine gönüllü geri dönüşleri ve yeniden uyum süreçlerine yardımcı olmayı amaçlayan proje, 2010 yılının Nisan ayında, Yabancı Uyruklular Yasası (FNA) çerçevesinde kesin olarak uygulamaya konulmuştur. Gönüllü geri dönüş yardımları; İsviçre Federal Hükümet kurumları, kantonal geri dönüş yardım merkezleri, IOM, Federal Göç Ofisi (FOM) ve Göç Sekreterliği (SEM) arasındaki iş birliği ile sağlanmaktadır.

IOM İsviçre Ofisi ve SEM arasında yapılan iş birliği antlaşmasıyla 2003 senesinde oluşturulan SIM (Swissrepat-IOM Movements) projesi, sığınmacılara, menşe ülkesine gönüllü olarak dönmek isteyen ve üçüncü ülkelere göç etmeye karar veren yabancılara destek sunmaktadır. Aynı proje, insan ticareti mağdurlarının menşe ülkedeki nihai varış yerlerine güvenli ve organize bir şekilde ulaştırılmasını da amaçlamaktadır. Gönüllü geri dönüş hareketleri, özellikle hassas durumdaki kişiler için geri dönüş yolculuğunun organize edilmesi, yönlendirme, biletleme işlemlerinin yanı sıra transit geçiş ve varış yardımını da içermektedir. Bu göçmenler için IOM, yolculuk öncesinde, sırasında ve/veya sonrasında tıbbi destek, sosyal refakat ve havaalanından son varış noktasına ikincil ulaşım sağlamaktadır.

İsviçre’de gönüllü geri dönüş programlarının merkezinde, iltica talep eden yabancılar bulunmaktadır. Gönüllü geri dönüş desteğinin ülkedeki tüm göçmen gruplara sunulduğundan bahsedilmiş, insan ticareti mağdurları da desteğin faydalanıcıları arasında sayılmıştır. Gönüllü geri dönüş programlarına getirilen en büyük eleştiri, BMMYK ve IOM’un geri dönüşlere yaptığı gönüllülük vurgusunun pratikte karşılığı olmadığıdır. Bu programlar aracılığıyla gerçekleştirilen dönüşlerde, faydalanıcı gruptaki göçmenlerin geri dönüş dışında başka bir seçeneği kalmadığı belirtilmektedir. İsviçre hükümetinin, hassas gruplar arasında sayılan insan ticareti mağdurlarının geri dönüşlerinin ayrı bir program kapsamında değerlendirilmediği IOM İsviçre Ofisi ve SEM iş birliği tarafından oluşturulan SIM (Swissrepat-IOM Movements) projesi kapsamında mağdurların dönüşünün sağlandığı görülmektedir. İnsan ticareti mağdurlarına sunulan

*Gönüllü Geri Dönüş Destekleri:
İnsan Ticareti Mağdurları Üzerinden Genel Bir Değerlendirme*

geri dönüş desteğinin içeriğinde; seyahat programlaması, bilet alımı, havalimanlarında ve transit uçuşlarda sunulan destekler sayılmaktadır. Ayrıca varış sonrası menşe ülkenin kontrol noktalarında, nihai varış noktasına kadar mağdurların desteklendiğinden ihtiyaç durumunda mağdurlara uçuş esnasında tıbbi destek sağlandığından bahsedilmektedir. Bu desteklerin tamamının, mağdurların İsviçre’den güvenle ayrılmasına hizmet ettiği ancak menşe ülkelerinde veya gittikleri ülkelerde tekrar sömürüye açık hale gelmelerini engelleyecek bir koruma sağlamadığı görülmektedir.

Hem BMMYK hem de IOM gönüllü geri dönüş süreçlerinde uluslararası iş birliğine vurgu yapmaktadır. Ancak geri dönüşlerinin gönüllü olduğu kadar güvenli de olması gereken insan ticareti mağdurlarına verilen desteklerin, mağdurların ülkeden ayrılışına odaklı olup koruma sağlayabilecek iş birliği mekanizmaları içermediği anlaşılmaktadır. İsviçre idare mahkemesi, mağdur tespit süreçlerinin önemine vurgu yapmış ve mağdur tespitinin devletin sorumluluk alanı olduğunu belirtmiştir. Aynı kararda, iltica başvurularının her aşamasında, kişilerin insan ticareti mağduru olup olmadığının araştırılması konusunda önemli ifadeler bulunmaktadır. Bununla birlikte gönüllü geri dönüş destekleri kapsamında sunulan danışmanlık görüşmelerinde, mağdur tespiti konusunda hassasiyet belirtilmemiştir. Danışmanların geri dönen göçmenlerle yaptıkları bireysel görüşmelerin, hassas grupların özel ihtiyaçlarının seyahat planlaması çerçevesinde belirlemeye yönelik olduğu değerlendirilmiştir.

Gönüllü geri dönüş programını IOM aracılığıyla uygulayan İsviçre hükümetinin, aynı zamanda IOM operasyonlarına fon sağlayan önemli kaynaklardan biri olduğu bilinmektedir. Bu durum, IOM’un İsviçre hükümetince yönetilen gönüllü geri dönüşlerde, bu alandaki ilkelerinin uygulanabilirliğini ne kadar takip ettiği ya da edebileceği konusunu da tartışmalı bir hale getirmektedir.

4.2. Almanya

Almanya Federal Cumhuriyeti İçişleri ve Yurt Bakanlığı bünyesinde bulunan Federal Göçmen ve Mülteci Dairesi (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (BAMF)), iltica başvurularının değerlendirilmesi, mülteci haklarının korunması, ülke genelinde uyum süreçlerinin takibi ve göç ala-

nında araştırmalar yapmakla görevlidir. Aynı zamanda insan ticareti mağdurlarının tespiti ve koruma altına alınması da İltica Kanunu kapsamında BAMF’ın sorumluluğu dâhilindedir. BAMF, lke içerisinde mültecilerin korunması ve uyumlarının sağlanma süreçlerine dâhil olan tüm aktörlerle direkt iletişim içinde bulunmaktadır. Bu kapsamda insan ticareti suçuna konu olan yabancıların ülkede kalışları ve menşe ülkelerine geri dönüşleri, BAMF koordinesinde farklı kurum ve kuruluşlar tarafından gerçekleşmektedir.

Almanya’nın insan ticaretiyle mücadele sürecinin kurumsal alt yapısına bakıldığında mağdurlara yönelik hizmetlerin göçmen gruplar üzerinden değil mağdur grupları (kadın/ocuk) ve cinsel sömürü üzerinden tanımlandığı görülmektedir. Almanya Federal Cumhuriyeti’nde 1997 yılında, Federal Aile, Yaşlılar, Kadınlar ve Gençler Bakanlığı tarafından yönetilmekte olan Kadın Ticareti Federal alışma Grubu, kurulmuştur. Çalışma Grubu, insan ticaretiyle mücadele alanında federal, eyalet ve topluluk düzeylerinde görev alan birimlerden oluşmaktadır. Amacı; “...ulusal stratejinin uygulanmasında nleme, suçluların takibi ve mağdurların korunmasına dair dengeli bir yaklaşımın izlenmesini sağlamak.” olarak ifade edilmektedir. 2013 yılında alışma Grubunun adı faaliyetlerin genişleyen kapsamını yansıtması amacıyla İnsan Ticareti alışma Grubu olarak değiştirilmiştir. Kadın ticaretiyle mücadelenin, Federal Hkmetin Eylül 2007’de kabul ettiği ve 2013 itibariyle tamamen uygulamaya konulan Kadına Yönelik Őiddetle Mücadele İkinci Eylem Planının bir parçası olduğu görülmektedir. Benzer Şekilde, cinsel sömürü amacıyla ocuk ticareti de Haziran 2011’de kabul edilen ocuk ve Gençlerin Cinsel Sömürüden Korunması için Federal Hükümet Eylem Planı II’de ele alınmaktadır. Bu Eylem Planı kapsamında, ocuk ticareti konusunda alt çalışma grubu kurularak disiplinli bir izleme organı oluşturulduğu bilinmektedir.

Almanya’da insan ticaretiyle mücadele için çok sayıda girişim ve ađ bulunmaktadır. Ancak bu yapılanmalar ortak bir strateji oluşturacak Şekilde birleşmemektedir. Mağdurların tespit edilmesi ve gerçekten mağdur olduklarının resmi onay süreci, çeşitli Őekillerde yürütülmekte ve ilgili kuruma bağlı olarak mağdur tanımlamaları farklı niteliklere sahip olabilmektedir. İnsan ticaretiyle mücadele alanında çalışan önemli yapılardan biri,

*Gönüllü Geri Dönüş Destekleri:
İnsan Ticareti Mağdurları Üzerinden Genel Bir Değerlendirme*

Almanya İnsan Ticaretine Karşı STK Ağıdır (KOK). Danışma merkezleri ile kadın ve göçmen hakları grupları tarafından kurulmuş olan KOK, insan ticaretine maruz kalmış kişilerin ve şiddete maruz kalan kadın göçmenlerin haklarını savunmakta önemli bir role sahiptir. Bu kapsamda oluşum, Almanya’da insan ticaretine maruz kalmış kişilerle çalışan uzmanlaşmış danışma merkezlerini ve bu konuyla ilgilenen diğer kuruluşları bir araya getirerek 43 üye kuruluşu, bu mücadeleye dâhil etmektedir. Almanya’da insan ticaretiyle mücadelenin temeli, bu kurumların arasındaki bilgi akışı ve iş birliğidir.

Alman Federal Polisi ve yerel polis güçleri de insan ticareti mağdurlarının tespiti ve korunmasında rol oynamaktadır. Mağdurların polis güçleri ile kendi istekleri ile iletişime geçtiği durumlarda, yetkililer gerektiği hallerde tercüman eşliğinde mağdurlar ile görüşme yapabilmektedir. Soruşturma sonunda, kişinin gerçekten insan ticareti mağduru olduğuna karar verilirse, İnsan Ticareti Mağdurları Özel Temsilcilerinden bir temsilci, vakaya atanmakta veya vakadan sorumlu çalışana, bu süreçte ne yapılması gerektiği konusunda tavsiyelerde bulunmaktadır. Kişinin insan ticareti mağduru olduğuna resmi makamlarca onay verilmesi ardından, suçluların yakalanması için kişilere şahitlik etme, davacı olma imkânı sağlanmakta ve mevcut yasalar kapsamında dava sonucunda mağdurlar, tazminat hakkı elde edebilmektedir.

Almanya’da ikamet eden bir göçmenin, kanıtlara dayalı bir soruşturma sonrası insan ticareti mağduru olduğunun tespit edilmesi halinde, göçmenlik makamları bu kişiye ülkeden ayrılması için üç aylık bir süre tanımakla yükümlüdür. Mağdur tanıklık etmeyi kabul ettiği takdirde, *Alman İkamet Yasası*’nın 25. maddesinin 4(a) paragrafına göre, “...kişinin federal topraklarda bulunmaya devam etmesinin insani veya kişisel nedenlerle veya önemli kamu yararı nedeniyle, geçici olarak gerekli olduğu” değerlendirilmekte ve yabancı için ikamet izni düzenlenmektedir. Bu düzenleme ile Almanya’nın, Avrupa İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi’nde yer alan mağdurlara verilebilecek ikamet izni hakkını, *tanıklık yapma şartına bağladığı görülmektedir*. KOK, insan ticaretine maruz kalmış kişilerin tanıklık rolünden bağımsız olarak ikamet hakkı bulunması konusunda, Alman makamlarına çağrıda bulunmaya devam etmektedir.

Almanya’da gönüllü geri dönüşün desteklenmesi çalışmaları yetmişli yıllara kadar geri gitmektedir. BAMF, menşe ülkesine gönüllü geri dönmek isteyen veya üçüncü bir ülkeye yerleştirilen kişilerin dönüşlerine destek olmaktadır. Almanya’daki temel gönüllü geri dönüş destek programı, IOM tarafından uygulanmakta ve REAG/GARP (Almanya’daki Sığınmacıların Yeniden Uyum ve Göç Etmelerine İlişkin Program/ Devlet Destekli Geri Dönüş Programı) programı olarak adlandırılmaktadır. Bununla birlikte Federal hükümetin, ülkelerine geri dönen göçmenlerin yeniden uyumunu sağlamak amacıyla Avrupa Yeniden Uyum Ağı (European Reintegration Instrument Network (ERIN)) ile çalıştığı bilinmektedir. Program, göçmenlerin dönüş yaptığı ülkelerdeki partnerler aracılığıyla göçmenlere aynı destek sağlamaktadır.

Almanya, gönüllü geri dönüş programlarının hedef kitlesinin sınır dışı süreçlerine konu olan yabancılar olduğunu belirtilmektedir. Bununla birlikte, programlar aracılığıyla iltica başvurusu kabul edilenler ve yerleşik göçmenlerin de menşe ülkelerine dönüşlerinin desteklediği, geri dönmeyi düşünen tüm göçmenlere güncel menşe ülke bilgisi sağlandığı bilinmektedir. REAG/GARP programı, Almanya’da insan ticareti mağduru yabancıların da faydalanıcıları arasında sayıldığı en büyük gönüllü geri dönüş programıdır. IOM program kapsamında sadece geçerli seyahat belgesi ve vizesi olan kişilerin geri dönüşlerini sağlamaktadır. Bu programlarda, seyahat masraflarının karşılanması yanı sıra, göçmenlere mali başlangıç hibeleri de verilmektedir. Bu hibelerle, geri dönen grupların menşe ülkede veya oturma izni veren üçüncü bir ülkede yeni bir başlangıç yapmasına yardımcı olunması amaçlanmaktadır. Almanya’da gönüllü geri dönüş destekleri kapsamında verilen yardımlar, göçmen grupların uyruğuna göre değişiklik göstermektedir. Bununla birlikte yabancının iltica sistemi içerisinde geçirdiği süre, yardımın niteliğinde veya miktarında herhangi bir artış ya da azalış sebebi olarak görülmemektedir. Geri dönüş işlemlerinde ortaya çıkan masraflar (pasaport/ vize ücreti, konsolosluklara ulaşım vb.) için fon ajanslarına (sosyal yardım ofisleri) başvuruda bulunulması gerekmektedir. Bu durum, gönüllü geri dönüş süreçlerinin etkin iş birliği gerektiren yapısını karşımıza çıkarmaktadır. SOLWODI (Zor Durumdaki Kadınlar Dayanışması Grubu) isimli kuruluş da yürüttüğü geri dönüş projesi ile

*Gönüllü Geri Dönüş Destekleri:
İnsan Ticareti Mağdurları Üzerinden Genel Bir Değerlendirme*

insan ticareti mağdurlarının gönüllü geri dönüşlerine destek sunmaktadır. Proje kapsamında kişiler kendi ülkelerinde farklı bir meslek edinmek ya da iş kurmak için yardım alabilmektedir.

Almanya'da REAG/GARP programı ile ülkesine dönmek isteyen tüm göçmen gruplara gönüllü geri dönüş desteği sağlanmaktadır. İsviçre'deki uygulamanın aksine gönüllü geri dönüş programına geç dâhil olduğunda, verilen desteklerde azalma olmamaktadır. Bununla birlikte erken başvuruyu teşvik etmek amacıyla Alman hükümetince *bonuslar* verildiği bilinmektedir. IOM ve BMMYK'nin gönüllü geri dönüşle ilişkin ilkeleri doğrultusunda tüm göçmen grupların dönüşlerinin desteklendiği görülmektedir. Fakat insan ticareti mağdurları için özel bir programın olmadığı daha çok STK'lar üzerinden, hassas gruptaki göçmenlerin hedef alındığı organizasyonlar ile dönüşlerin desteklendiği görülmektedir. BMMYK gönüllü geri dönüş süreçlerinde devlet dışı aktörlerle iş birliği yapmanın önemini vurgulamaktadır. Aynı vurgu, IOM'un gönüllü geri dönüş süreçleriyle ilgili yedi ilkesinden biri olan *Dialog ve Ortaklıklar* başlığı altında da yer almaktadır. Bununla birlikte mağdurların gönüllü geri dönüşünü söz konusu olduğunda IOM, sadece geçerli seyahat belgesi ve gideceği ülkenin vizesine sahip mağdurların dönüşlerini desteklediğini, belirtmektedir. Bu uygulama Almanya'da da belge temini noktasında mağdurların, kendi ülke makamları veya gidebilecekleri üçüncü ülke makamları karşısında yalnız bırakıldığı anlamına gelmektedir. Oysaki bu alandaki eksikliğin, IOM ve BMMYK öncülüğünde, devletler arası iş birliğinin teşviki ile çözüme kavuşturulabilmesi, iki kuruluşun varoluş amaçları düşünüldüğünde daha öncelikli olmalıdır.

İnsan ticareti mağduru yabancıların gönüllü geri dönüşleri söz konusu olduğunda Alman devletinin ikamet hakkı için sunduğu tanık olma veya ifade verme şartı hem BMMYK'nın hem de IOM'un *gönüllülük* ilkesi ile çelişmektedir. Yetkili makamlar ile iş birliği içerisinde olmayan mağdur için Alman hükümeti dönüş dışında bir destek sunmamaktadır. Belge temini konusunda da destek alamadığı takdirde, insan ticareti mağduru yabancı pratikte düzensiz göçmen konumuna düşmektedir. Bu durum mağdurlar için geri dönüşü zorunlu hale getirmektedir. Gönüllü geri dönüş çalışmalarıyla ilgili belirtilmesi gereken bir önemli husus ise Federal

Alman hükümetinin, tüm göçmen gruplara yönelik sunduğu gönüllü geri dönüş danışmanlığı hizmetidir. Bu hizmet kapsamında, *danışmanların görevinin göçmeni dönüşe hazır hale getirmek olduğu*, danışmanlarca yapılan mülakatlarda uluslararası korumayı gerektirecek hususlara değinilse dahi bunun iltica ofislerine bildirilmediği bilinmektedir. Bu durumun gerekçesi olarak *gizlilik* ilkesi öne sürülse de BAMF bünyesindeki birimler arasındaki bu geçirgensizlik, gönüllü geri dönüşlerdeki *güvenlik* ilkesi ile bağdaşmamaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin 2022 yılı Almanya İnsan Ticareti Raporu'nda Alman hükümetinin, her türlü insan ticareti için “...ulusal bir mağdur tespit ve yönlendirme rehberi hazırlamadığı...” eleştirisine yer verilmiştir. Aynı rapor, mağdurlara yapılan herhangi bir tazminat ödemesi bildirmediğine de değinmektedir. Raporda, mağdur kişilerin bakımı, sığınma evleri ve STK fonlarının yetersiz kaldığı değerlendirilmiştir. Almanya'da mağdur tespit ve destek süreçlerinde yer alan sivil toplum örgütlerinin varlığı, insan ticaretiyle mücadelenin daha geniş bir alana yayılmasına destek olmaktadır. Bununla birlikte ulusal bir mekanizmasının olmaması, mağdur destek süreçlerinin koordinasyonu açısından olumsuz bir durumdur. Aynı zamanda gönüllü geri dönüş desteklerinde mağdur merkezli bakış açısının inşasının önündeki engellerden biri olarak değerlendirilmektedir.

4.3. Türkiye

Türkiye'nin insan ticaretiyle mücadelesindeki gelişmeler, uluslararası alanda suçun tanımına dair mevzuat oluşturulmasının yanı sıra son yirmi yılda yaşadığı ve şahit olduğu siyasi, ekonomik ve sosyal süreçler ile paralellik göstermektedir. Türkiye, göçmen gruplar için coğrafi olarak gelişmiş Avrupa'ya çıkış noktası olarak görülmekteyken Avrupa devletlerinin sıkı sınır kontrolleri ve sert göçmen politikaları sebebi ile hedef ülke konumuna gelmiştir. Bu durum, Türkiye'nin göç gerçeği ile Avrupa'dan çok daha sert bir şekilde yüzleşmek zorunda kalmasına sebep olmuştur. Türkiye, yasa dışı göçmenlerin ülkelerine dönüşlerini sağlarken bir yandan da düzensiz konumda olmaları sebebi ile sömürüye daha açık hale gelen göçmen grupları koruyacak mekanizmalar inşa etmeye çalışmıştır.

*Gönüllü Geri Dönüş Destekleri:
İnsan Ticareti Mağdurları Üzerinden Genel Bir Değerlendirme*

Türkiye, insan ticareti alanında daha etkin mücadele etme iradesi ile 2002 yılında, Dışişleri Bakanlığı koordinesinde, ilgili diğer bakanlıklar ve kamu kurumları ortaklığında, İnsan Ticaretiyle Mücadele Ulusal Görev Gücünü oluşturmuştur. İnsan ticareti alanında çalışan kamu kurumlarını, uluslararası örgütleri ve sivil toplum kuruluşlarını bir araya getiren Görev Gücü, 2012 yılına kadar on dokuz toplantı gerçekleştirmiştir (Türkiye İnsan Ticaretiyle Mücadele Yıllık Raporu, 2019). Türkiye, 2005-2006 yıllarında, muhtemel mağdurlar için kaynak ülke olarak değerlendirilen Azerbaycan, Belarus, Gürcistan, Ukrayna ve Moldova ile insan ticareti mağdurlarının korunması, desteklenmesi ve gönüllü geri dönüşleri alanında protokoller imzalamıştır. (Türkiye İnsan Ticaretiyle Mücadele Yıllık Raporu, 2019). 2003 ve 2009 yıllarında kabul ettiği İnsan Ticaretiyle Mücadele Ulusal Eylem Planlarında, mağdurlar için acil yardım hattı oluşturulması, sığınma evlerinin kurulması ve mağdurların güvenli ve gönüllü geri dönüşlerini sağlayacak iş birlikleri oluşturma hedeflerine yer vermiştir.

2013 yılına gelindiğinde ise 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile insan ticaretiyle mücadele ve mağdurlarının korunması alanındaki çalışmalar yeni bir boyut kazanmıştır (Türkiye İnsan Ticaretiyle Mücadele Yıllık Raporu, 2019). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü çatısı altında insan ticaretiyle mücadele ve mağdurların korunması alanındaki iş ve işlemlerin yürütülmesi amacıyla Daire Başkanlığı kurulmuştur. Bu alandaki mücadele, Türk vatandaşı-yabancı ayrımı yapılmadan Göç İdaresi Başkanlığının (2021 yılı itibariyle Başkanlık statüsü verilmiştir), ana branşları arasında sayılmıştır.

YUKK'ta, tanımlanan mağdurlara sunulacak destek hizmetleri kapsamında, *insan ticareti mağduru ikamet izini* hakkında düzenlemelere yer verilmektedir. Bu ikamet izinin düzenlenmesinde diğer ikamet izinlerinin verilmesindeki şartların aranmayacağı, ikamet izinin süresi, uzatılması ve iptaline ilişkin hususlar kanunda belirlenmiştir (6458, YUUK, m. 48-49). Sömürüye maruz kalmış yabancılarla ilgili çok önemli başka bir düzenleme ise “...*mağdur destek programından yararlanmakta olan insan ticareti mağdurları hakkında sınır dışı etme kararı alınamayacağına*” dair kanun hükmüdür (YUKK, m. 55, ç). Bu madde kapsamında Türkiye'nin, insan ticareti mağdurlarına sunduğu desteği, Avrupa'daki örneklerinin aksine, mağdurun tanıklık yapması şartına bağlamadığına dikkat çekmek gerekir.

YUKK, yabancıların ülkelerine dönüşleri ile de ilgili önemli düzenlemelere yer vermektedir. Hangi statüde olursa olsun, yabancıların menşe ülkelerine dönüşleriyle ilgili, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmalarda yer alan *Geri Gönderme Yasağı*, Kanunu dördüncü maddesinde, “*Bu Kanun kapsamındaki hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez.*” şeklinde düzenlenmiştir (6458, YUUK, m. 4).

Gönüllü geri dönüş kavramı ise Kanununun 60/A maddesinde düzenlenmiş göçmenlere yönelik olarak; “*Hakkında sınır dışı etme kararı alınmış ve menşe ülkesine gönüllü olarak geri dönmek isteyen düzensiz göçmenlerden Genel Müdürlüğün uygun gördüğü kişilere aynı veya nakdi destek sağlanabilir.*” şeklinde düzenlenmiştir. Ek olarak gönüllü geri dönüşlerle ilgili uluslararası kuruluşlar, kamu kurumları ve sivil toplum örgütleri ile çalışılabileceği belirtilmiştir (6458, YUUK, m. 60/A). Kanunda, başvuru sahibi ve uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerden, gönüllü olarak geri dönmek isteyenler, aynı veya nakdi olarak verilebilecek gönüllü geri dönüş desteğinin faydalanıcıları arasında sayılmıştır (6458, YUUK, m. 84). Gönüllü geri dönüş çalışmalarıyla ilgili uluslararası kuruluşlar, kamu kurumları ve sivil toplum örgütleri ile iş birliği içerisinde olunabileceği bu maddede bir kez daha vurgulanmıştır.

İnsan ticareti mağdurlarının tanımlanması, sunulacak destek hizmetleri ve mağdurların ülkelerine gönüllü geri dönüşleri hususundaki işlemler, Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi'nde yer alan hükümler doğrultusunda düzenlenmiştir. 17 Mart 2016 tarih ve 29656 sayılı İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik, Sözleşme referans alınarak hazırlanmıştır. Yönetmelik ile Türk vatandaşı-yabancı ayrımı gözetmeksizin bireyleri insan ticareti mağduru olarak tanımlama yetkisini İl Göç İdaresi Müdürlüklerindeki uzman personellere verilmektedir (İTMMKHY, m. 17, (9)). Muhtemel mağdurlar, insan ticareti suçuyla ilgili kovuşturma ve soruşturma süreçlerinin tamamlanması beklenmeden ve bireylerin şikâyetçi olup olmadığına bakılmaksızın *idari işlem* ile mağdur olarak tanımlanmaktadır (İTMMKHY, m.

*Gönüllü Geri Dönüş Destekleri:
İnsan Ticareti Mağdurları Üzerinden Genel Bir Değerlendirme*

18, (1)). Mağdur olarak tanımlanan kişi Türk vatandaşı olduğu durumlarda, 6284 sayılı Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Hakkında Kanun hükümleri kapsamında, alacağı destek hizmetlerinin niteliği Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerince belirlenmektedir (İTMMKHY, m. 23). Çocukların insan ticareti suçuna konu olması halinde ise 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu hükümleri doğrultusunda işlem yapılmaktadır (İTMMKHY, m. 24, (3)).

İnsan ticareti mağduru olarak tanımlanan yabancıların menşe ülkelerine geri dönüşleri veya kendileri için güvenli olduğu değerlendirilen üçüncü bir ülkeye çıkışları da Yönetmelik kapsamında düzenlenmektedir. Yönetmelikle, mağdurlara sunulacak gönüllü geri dönüş desteklerine, güvenlik kavramını da eklemiştir. Gönüllü ve Güvenli Geri Dönüş Programı ise şu şekilde tanımlanmıştır: “*Yabancı mağdurun tanımlama işlemi sonrasında, destek programının uygulandığı sırada veya program bitiminde, destek programından yararlanmak istediğini beyan veya talep etmesi halinde Genel Müdürlüğün koordinasyonu dâhilinde Müdürlük tarafından kendi ülkesine veya üçüncü bir ülkeye gönderilmesi.*” (İTMMKHY, m. 3, (1), .). Yönetmelik kapsamında, insan ticareti suçuyla mücadelenin her aşamasında olduğu gibi mağdurların gönüllü ve güvenli geri dönüşleri söz konusu olduğunda da geniş iş birliklerinin oluşturulmasına işaret edilmiştir (İTMMKHY, m. 15.).

Türkiye, düzensiz konumdaki yabancıların ve tanımlanan mağdurların ülkelerine dönüşleri söz konusu olduğunda IOM ile AVR (Destekli Gönüllü Geri Dönüşü ve Yeniden Entegrasyon) Programı kapsamında çalışmaktadır. Örgüt tarafından mağdurlara verilen gönüllü geri dönüş destekleri, mağdurların dönüş biletlerinin alınması, havaalanı transferi, transfer öncesi karşılama, ayrılış öncesi verilen nakdi destek gibi kalemleri içermektedir. Bununla birlikte IOM, sadece geçerli seyahat belgesi bulunan ve gideceği ülkenin vizesine sahip yabancıların dönüşlerini desteklemektedir. Geri dönüşler söz konusu olduğunda belge temini noktasında yabancılara herhangi bir destek sunulmaması, gönüllü geri dönüşlerle ilgili ortaya konulan *iş birliği ve gönüllülük* ilkeleri ile bağdaşmayan bir uygulamadır.

IOM'un Türkiye'deki gönüllü geri dönüş taleplerini karşılama konusunda operasyonel anlamda ciddi yetersizliği olduğuna dair eleştiriler söz konusudur. Düzensiz konumdaki göçmenlerin dönüş taleplerinin, örgüt tarafından değerlendirilmesinin uzun sürmesi, özellikle sınır dışı süreçlerinde idari gözetim altındaki yabancılar için durumu oldukça zorlaştırmaktadır. İnsan ticareti mağduru olarak tanımlanmış yabancıların, ülkelerine geri dönüş talepleri söz konusu olduğunda ise mağdurun güvenliği ve içinde bulunduğu psikolojik durum düşünülerek daha hızlı bir süreç yönetimi gerekmektedir. Mağdurların dönüş işlemleri tamamlanana kadar güvenli barınma ihtiyaçları ortaya çıkmakta, Göç İdaresi Başkanlığına bağlı Sığınma Evlerinin dolu olması, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı konuk evlerinin müsait olmaması durumlarında sivil toplum örgütlerinden yardım talep edilmektedir. Bu şekilde dönüş öncesi kısa süreli barınma ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmakta ancak mağdurlara ihtiyaçları olan profesyonel destek sağlanamamaktadır. Böyle durumlarda barınma masrafları karşılanırsa dahi gönüllü geri dönüş taleplerine hızlı reaksiyon verilememesi, bekleme süreçlerinin uzamasına ve mağdurlar için güvenlik endişelerinin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Türkiye'nin ağırladığı ve sayıları milyonları aşan göçmen grupların ihtiyaçlarını, Avrupa'daki örneklerine benzer bir operasyonel yapı ile çözmeye çalışması, sahada IOM Türkiye ofisine yöneltilen eleştirilerin başında gelmektedir. IOM, göçmen grupların menşe ülkelerine gönüllü geri dönüş süreçlerinde, hâlâ Türkiye'nin iş birliği içerisinde olduğu önemli bir uluslararası kuruluştur. Bununla birlikte Göç İdaresi Başkanlığı, Türkiye'nin içinde bulunduğu göç dalgasında, kendi dinamiklerini yansıtan daha güçlü bir gönüllü geri dönüş mekanizmasını inşa ettiği bilinmektedir. Yönetmelik çalışmalarının henüz tamamlanmadığı *Ulusal Destekli Gönüllü Geri Dönüş Mekanizması* ile Göç İdaresi Başkanlığı'nca güvenli, insan onuruna yakışır bir geri dönüş ve sürdürülebilir bir yeniden uyumun sağlanması hedeflenmektedir. İnşa edilen gönüllü geri dönüş mekanizmasında paydaş kurumlar Göç İdaresi Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Türkiye İş birliği ve Koordinasyon Ajansı ve Türk Kızılay Genel Müdürlüğü olarak belirtilmiştir. Seyahat desteği, nakdi ve aynı destek sunulacak gönüllü geri dönüş programı kapsamında, Göç İdaresi Başkanlığı'nın, Avrupa'daki örneklerine benzer *gönüllü geri dönüş danışmanları* yetiştirdiği bilinmektedir.

*Gönüllü Geri Dönüş Destekleri:
İnsan Ticareti Mağdurları Üzerinden Genel Bir Değerlendirme*

Ulusal Destekli Gönüllü Geri Dönüş Mekanizmasının faydalanıcıları arasında şu gruplar yer almaktadır:

- (...) hakkında sınır dışı etme kararı alınanlar, hakkında sınır dışı etme kararı alınmamış olsa dahi Türkiye’de yasal kalış hakkı bulunmayanlar,
- Kanunun 57’ inci maddesinin ikinci fıkrası kapsamında idari gözetim altına alınanlar ile Kanunun 57/A maddesi kapsamında idari gözetime alternatif yükümlülöklere tabi tutulanlar,
- Uluslararası koruma başvuru ya da statü sahipleri, uluslararası koruma başvurusu reddedilenler, geri çekilmiş sayılanlar, başvurusunu geri çekenler ile kabul edilemez başvuru sahipleri,
- İnsan Ticareti Mağduru olarak tanımlananlar, İnsani ikamet izni ya da insan ticareti mağduru ikamet izni hamili yabancılar.

Türkiye’nin yabancıların gönüllü geri dönüş süreçleriyle ilgili hem BMMYK hem de IOM tarafından önemi vurgulanan ulusal ve uluslararası iş birliklerini geliştirme eğiliminde olduğu görölmektedir. Göç İdaresi Başkanlığı kurulmadan önce yabancıların iltica başvurularıyla ilgili süreçleri BMMYK aracılığı ile yöneten Türkiye, bu alandaki profesyonel yapıyı inşa etmesi ve göç yönetimini sivilleştirilmesi sonrası uluslararası koruma başvurularında tek yetkili kurum haline gelmiştir. Son yirmi yılda Türkiye’ye yönelen göç akınlarındaki yoğunlaşma ve ülke içerisinde ağırılan yabancı sayısındaki artışlar, benzer bir revizyonu zorunlu kılmıştır. Türkiye’deki yabancı potansiyeli göz önüne alındığında gönüllü geri dönüş taleplerinin ve bu konudaki desteklerin bir uluslararası kuruluşça karşılanmasının mümkün olamayacağı anlaşılmaktadır. Bu durumun, Türkiye’yi kendi ulusal mekanizmasını inşa sürecine ittiği görölmüştür. Türkiye’de uluslararası kuruluşlarla gönüllü geri dönüşlerin desteklenmesi alanındaki iş birliği devam etmekteyken bir yandan da kendi göç dinamiğine göre hazırlanmış yeni bir gönüllü geri dönüş mekanizması oluşturulmaktadır. Bu durum sınır dışı işlemleri ve sınır güvenliğinin sağlanması adına verilen çabaların maliyetinin, gönüllü geri dönüş desteklerine göre çok daha fazla olması gerçeğinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda göç kalıcı çözümün kaynak ölkelerde aranması gerektiği tezinin, artık Türkiye’nin göç yönetiminde daha fazla benimsendiği ile ilişkilendirilebilir.

Önümüzdeki süreçte gönüllü geri dönüşe destek verecek mekanizmaların sayısının Türkiye’de artabileceği, yerel yönetimlerin de sürece dâhil olabileceği değerlendirilmektedir. Bununla birlikte insan ticareti mağdurları için gönüllü geri dönüş mekanizmalarının uygulayıcılarının çokluğundan ziyade verilecek destekler ile mağdurların yeni bir hayat kurmasının sağlanıp sağlanamayacağı önem arz etmektedir. Türkiye, insan ticareti mağduru yabancılar için gönüllü geri dönüş kavramına *güvenlik* kavramını da eklemiş IOM ve BMMYK’nın geri dönüşlerle ilgili dikkat çektiği önemli bir hususa mevzuatında yer vermiştir. Türkiye’de IOM tarafından verilen gönüllü geri dönüş desteklerinde mağdurlar için seyahat ve nakdi destek sunulmakta ancak menşe ülkesinde tekrar sömürüye konu olmasını engelleyecek bir sistemin inşası bulunmamaktadır. Ulusal Destekli Gönüllü Geri Dönüş Mekanizmasında ise insan ticareti mağdurları desteğin faydalanıcıları arasında sayılmış ancak mağdurlara verilecek desteğin türü, koruyucu yönünün olup olmadığı hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

Türkiye’de, tespit edilen insan ticareti mağdurları için sağlanan korumanın yeterli olduğu değerlendirilmektedir. Aynı zamanda, Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Uzmanlar Grubu (GRETA)’nın dikkat çektiği, “...dönüşleriyle ilgili güvenlik endişesi bulunan mağdurların, uluslararası koruma ihtiyaçları kapsamında başvuruda bulunabilmeleri...” (GRETA, 2020, (06)) önünde herhangi bir engelin olmadığı görülmektedir. Buna rağmen, Türkiye’de de insan ticareti mağdurlarının ülkeden ayrılışı için verilen desteklerin yeni bir sömürüden mağduru koruyup koruyamadığıyla ilgili etkin bir geri bildirim mekanizması bulunmadığı anlaşılmaktadır.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Göç alan devletlerce kalıcı çözümün menşe ülkelerde aranması gerektiği inancı ile inşa edilen gönüllü geri dönüş destekleri, göçmen grupların hak savunuculuğunu yapan BMMYK ve IOM tarafından da desteklenmektedir. İki uluslararası kuruluş da mülteci hukukunun temel ilkeleri çerçevesinde hem devletlerin iş birliği eğiliminin desteklenmesi hem de gönüllü geri dönüşlerin, güvenli, insan onuruna yakışır aynı zamanda sür-

*Gönüllü Geri Dönüş Destekleri:
İnsan Ticareti Mağdurları Üzerinden Genel Bir Değerlendirme*

dürülebilir olması gerektiği üzerinde durmaktadır.

İsviçre, zorunlu sınır dışı süreçlerinin yabancılar için son çare olduğunu değerlendirmiş ve tüm grupları, gönüllü geri dönüş desteklerinin faydalanıcıları olarak görmüştür. İnsan ticareti mağdurları da SIM (Swissrepat-IOM Movements) programı kapsamında desteklenen gruplar arasında sayılmıştır. İsviçre’de insan ticareti mağdurlarının korunması ve desteklenmesi amaçlı kurumların varlığı kantonların kontrolünde olup merkezi bir uygulama bulunmamaktadır. Federal yasalar, mağdur tespitinin devletin sorumluluğunda olduğunu ve iltica başvurularının her aşamasında mağdur tespiti yapılarak gerekli korumanın sağlanmasına vurgu yapmıştır. Bununla birlikte mağdurlara sağlanan destekler seyahat öncesi ihtiyaçlar, seyahat masrafları ve nakdi desteklerle sınırlandırılmış, desteklerin mağdurlardan ayrılışına odaklandığı görülmüştür. Ülkede, merkezinde insan ticareti mağdurlarının olduğu herhangi bir gönüllü geri dönüş programı inşa edilmemiştir.

Almaya ise ülkesindeki yerleşik gruplar için dahi gönüllü geri dönüşleri cazip kılmayı amaçlamış, REAG/GARP programı kapsamında insan ticareti mağduru yabancıların dönüşlerini desteklemiştir. Mağdurların korunması ve desteklenmesinde sivil toplum örgütlerinin öne çıktığı ülkede, kadın ve çocukları koruyan yasal düzenlemelerle insan ticaretiyle mücadele ivme kazanmıştır. Almanya’da hassas grupların ülkeden ayrılışlarına destek sunan pek çok örgüt iş birliği içerisinde hareket etmektedir. Bu gruplar arasında sayılan insan ticareti mağdurlarının ülkede kalabilmesi için verilen oturum izni ise mağdurların tanıklık şartına bağlanmıştır. Bu uygulama ile tanıklık yapmaktan çekinen mağdurlara ülkelerine dönmek dışında başka bir alternatif bırakılmayarak mağdurların dönüşlerinde, gönüllülük ilkesi ihlal edilmiş olmaktadır.

Yıllar içerisinde transit ülke konumundan hedef ülke konumuna gelen Türkiye ise geri dönüş programlarının merkezine düzensiz göçmenleri koymuş ve AVRRE programı kapsamında gönüllü geri dönüşleri desteklemiştir. İnsan ticareti mağduru yabancıların ülkelerine geri dönüşleri de uzun süre IOM aracılığıyla bu program kapsamında organize edilmiştir. Ancak ülkedeki göçmen sayıları, Türkiye’yi kendi göç dinamiklerine uy-

gun daha hızlı reaksiyon alabileceği bir programın inşasına itmiştir. Bu amaçla, insan ticareti mağdurlarının tanımlanması ve yabancı mağdurların desteklenmesi konusunda yetkili kurum olan Göç İdaresi Başkanlığı bünyesinde, Ulusal Destekli Gönüllü Geri Dönüş Mekanizması kurulmuştur. Mekanizma bünyesinde illerde gönüllü geri dönüş danışmanları yetiştirilmiş, geri dönüş talepleri daha hızlı karşılanmaya başlamıştır. Bununla birlikte UDGGDM faydalanıcıları arasında sayılan insan ticareti mağdurları, AVR programında olduğu gibi gönüllü geri dönüş süreçlerinde sadece seyahat masraflarının karşılanması ve nakit yardımı ile desteklenebilmektedir.

İnsan ticareti suçunun mağdurları için gönüllü geri dönüş çalışmalarının tarihi oldukça eski olsa da birincil faydalanıcılarının mağdurlar olduğu özel gönüllü geri dönüş programlarının inşa edilmediği görülmektedir. Bu bağlamda gönüllü geri dönüşlere ilişkin mevcut normların, mağdurların dönüşleri için de elzem olduğu, pek çok program kapsamında mağdurların zaten faydalanıcı olarak sayıldığı anlaşılmaktadır. Ancak bu programların, insan ticareti mağdurlarının korunması alanındaki uluslararası sorumluluğu yansıtmadığı değerlendirilmektedir. Aynı zamanda devletlerin dönüş programlarının merkezindeki grupları, ağırladıkları göçmen profiline göre belirledikleri bilinen bir gerçektir. İnsan ticareti suçunun mağdurlarının ise bu bakış açısı ile mevcut dönüş programlarının hedef kitlesi olmayacağı anlaşılmaktadır.

Uluslararası düzenlemeler, mağdurların ülkelerine geri dönüş süreçlerinde, tüm göçmen grupların geri dönüş süreçlerinde olduğu gibi devletler arası iş birliğinin zorunluluğuna dikkat çekilmektedir. Hızlı belge temini konusunda mağdurların desteklenmesi, dönüş yapılan ülkelerde mağdurların kabulünde gecikme yaşanmaması gibi hususlarda mağdur merkezli düzenlemeler yapılması için devletlere sorumluluklar yüklenmektedir. Aynı zamanda mağdurların geri dönüşten sonra, tekrar sömürüye maruz kalabileceklerine; bu sebeple geri dönüşün *gönüllü* olması kadar *güvenli* de olması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Mevcut uygulamalara bakıldığında gönüllü geri dönüş programlarının, insan ticareti mağdurlarının ihtiyaçlarına göre geliştirilmesi oldukça önemlidir. Bu amaçla uluslararası toplumun, gönüllü geri dönüşün merkezinde insan ticareti mağdurlarının olduğu, mağdurların dönüşü üzerine profesyonelleşmiş tek bir programın

*Gönüllü Geri Dönüş Destekleri:
İnsan Ticareti Mağdurları Üzerinden Genel Bir Değerlendirme*

inşası üzerinde çalışması önem arz etmektedir. Böyle bir program oluşturulduğu takdirde mağdurların menşe ülkelerinde veya gittikleri üçüncü ülkelerde etkin olarak korunmasının sağlanabileceği aynı zamanda suçun örgütlü ve sınır aşan boyutu ile daha nitelikli mücadele edilebileceği değerlendirilmiştir.

6. Kaynaklar

- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. (1950, Kasım 11). 29.05.2023 tarihinde https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf URL'den erişilmiştir.
- Avrupa Konseyi. (2021). *İnsan ticareti mağdurlarına destek verilmesi, GRETA'nın faaliyetlerine dair 8. genel raporun tematik bölümü*. 29.05.2023 tarihinde 1680a3783e (coe.int) URL'den erişilmiştir.
- Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi. (2016, Nisan 7). Resmî Gazete (Sayı:29677). 29.05.2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160407-16.pdf> URL'den erişilmiştir.
- Black, R., Koser, K., Munk, K., Atfield, G., D'Onofrio, L., & Tiemoko, R. (2004). Understanding voluntary return. *Home Office Online Report 50/04*. 29.05.2023 tarihinde (PDF) Understanding Voluntary Return (researchgate.net) URL'den erişilmiştir.
- BAMF. (2022, November 8). *The Fight Against Human Trafficking*. 29.05.2023 tarihinde <https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/EN/EMN/Studien/wp94-bekaempfung-menschenhandel.html?nn=285176> URL'den erişilmiştir.
- Buz S. ve Korç S. (2021). Mültecilere yönelik kalıcı çözümlerden biri olarak gönüllü geri dönüş. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 50:195-230.
- Canan Sokullu E. (2019). Mülteciler ve güvenlik. *Güvenlik Yazıları Serisi*, No:30.
- Dalkıran M. (2013). Mültecilerin gönüllü geri dönüşü. *Küresel Eğilimler Serisi*, No:2.
- EUCPN. (2013). *German Policy on Prostitution and Trafficking for Sexual Exploitation*. 29.05.2023 tarihinde <https://eucpn.org/document/german-policy-on-prostitution-and-trafficking-for-sexual-exploitation> URL'den erişilmiştir.

*Gönüllü Geri Dönüş Destekleri:
İnsan Ticareti Mağdurları Üzerinden Genel Bir Değerlendirme*

- Göç İdaresi Başkanlığı. (2020, Ağustos). *2019 İnsan ticaretiyle mücadele yıllık raporu*. 29.05.2023 tarihinde Türkiye'nin İnsan Ticaretiyle Mücadele Yıllık Raporları (goc.gov.tr) URL'den erişilmiştir.
- Handbook Germany. (2023, Nisan 17). *Voluntary Return*. 29.05.2023 tarihinde <https://handbookgermany.de/en/voluntary-return> URL'den erişilmiştir.
- IOM (2016). *Ulusal ve uluslararası alanda insan ticareti ile mücadele ve mağdurların korunmasına ilişkin hukuksal çerçeve*. IOM Yayınları.
- IOM (2013). *Göç terimleri sözlüğü No:31*. IOM Yayınları.
- IOM (2017). *Assisted voluntary return and reintegration key 2016 highlights*. 29.05.2023 tarihinde https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/our_work/DMM/AVRR/AVRR-2016-Key-Highlights.pdf URL'den erişilmiştir.
- IOM. *Misyonumuz*. 29.05.2023 tarihinde <https://turkiye.iom.int/tr/misyonumuz> URL'den erişilmiştir.
- IOM. *Swissrepat-IOM-Movements (SIM): Voluntary Return Movements from Switzerland*. 29.05.2023 tarihinde <https://switzerland.iom.int/sites/g/files/tmzbd11366/files/documents/infosheet-sim.pdf> URL'den erişilmiştir.
- IOM. (2020). *World migration report 2020*. 29.05.2023 tarihinde <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2020> URL'den erişilmiştir.
- İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik*. (2016, 17 Mart). Resmî Gazete (Sayı: 29656). 29.05.2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/03/20160317.pdf> URL'den erişilmiştir.
- İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme'nin İhtiyari Protokolü. (2011, 5 Temmuz). Resmî Gazete (Sayı:27985). 29.05.2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/07/20110705M1-17-1.pdf> URL'den erişilmiştir.

- KOK. *Residence Act*. 29.05.2023 tarihinde <https://www.kok-gegen-menschenhandel.de/en/human-trafficking/legal-framework-in-germany/residence-act> URL'den erişilmiştir.
- KOK. *German Network against Trafficking in Human Beings*. 29.05.2023 tarihinde <https://www.kok-gegen-menschenhandel.de/en/kok/organization> adresinden URL'den erişilmiştir.
- Memişoğlu, Fulya (2019). Uluslararası ilişkiler ve uluslararası göç bağlamında insan ticareti. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 15: 239-287.
- Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme. (1951). 29.05.2023 tarihinde <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf> URL'den erişilmiştir.
- Plateforme Traite (2015). *Human Trafficking*. 29.05.2023 tarihinde <https://platform-human-trafficking.ch/human-trafficking/> URL'den erişilmiştir.
- Plateforme Traite. (2015). *Eliminate Cantonal Differences*. 29.05.2023 tarihinde <https://platform-human-trafficking.ch/focal-points/eliminate-cantonal-differences/> URL'den erişilmiştir.
- SEM. *State Secretariat for Migration*. 29.05.2023 tarihinde <https://www.sem.admin.ch/sem/en/home/sem/sem.html> URL'den erişilmiştir.
- SEM. (2019, April 11). *Human Trafficking*. 29.05.2023 tarihinde <https://www.sem.admin.ch/sem/en/home/asyl/menschenhandel.html> URL'den erişilmiştir.
- SEM. *Return Assistance*. 29.05.2023 tarihinde <https://www.sem.admin.ch/sem/en/home/international-rueckkehr/rueckkehrhilfe.html#> URL'den erişilmiştir.
- SEM. (2017, April 13). *Zweiter nationaler aktionsplan gegen Menschenhandel verabschiedet (admin.ch)*. 29.05.2023 tarihinde <https://www.sem.admin.ch/fedpol/de/home/aktuell/news/2017/2017-04-13.html> URL'den erişilmiştir.

*Gönüllü Geri Dönüş Destekleri:
İnsan Ticareti Mağdurları Üzerinden Genel Bir Değerlendirme*

- Sınırı Aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocukların Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol (2000). 29.05.2023 tarihinde <https://www5.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4804.html>
- SOLWODI. *Counselling and Asisstance*. 29.05.2023 tarihinde <https://www.solwodi-berlin.de/en/beratung-hilfe/> URL'den erişilmiştir.
- Ulusal Destekli Gönüllü Geri Dönüş Mekanizması. *Hakkımızda*. 29.05.2023 tarihinde <https://gonullugeronus.org.tr/#aboutSection> URL'den erişilmiştir.
- UNODC. (2016, December). *Global report on trafficking in persons 2016*. 29.05.2023 tarihinde https://www.unodc.org/documents/research/2016_Global_Report_on_Trafficking_in_Persons.pdf URL'den erişilmiştir.
- UNHCR. *Durable Solutions: Voluntary Repatriation*. 29.05.2023 tarihinde <https://www.unhcr.org/3bb822654.pdf> URL'den erişilmiştir.
- UNHCR. *Statute of the Office of the UNHCR*. 29.05.2023 tarihinde <https://www.unhcr.org/3b66c39e1> URL'den erişilmiştir.
- UNWOMAN. Federal Working Group on Trafficking in Women. <https://data.unwomen.org/evaw/database> URL'den erişilmiştir.
- U.S. Department of State. (2022). *2022 Trafficking in persons report: Switzerland*. 31.01.2023 tarihinde <https://www.state.gov/reports/2022-trafficking-in-persons-report/switzerland/> URL'den erişilmiştir.
- U.S. Department of State. (2022). *2022 Trafficking in persons report: Germany*. 31.01.2023 tarihinde <https://www.state.gov/reports/2022-trafficking-in-persons-report/germany/> URL'den erişilmiştir.
- Uzun E. (2016). Uluslararası hukuk çerçevesinde BMMYK'nin yapısı, görevleri ve uluslararası mülteci hukukunun gelişimindeki yeri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2:60-85.

World Evangelical Alliance. (2015, February). *Switzerland and the fight against human trafficking*. 29.05.2023 tarihinde https://www.upr-info.org/sites/default/files/documents/2015-02/wea-switzerland-mid-term_report.pdf URL'den erişilmiştir.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013, 11 Nisan). Resmi Gazete (Sayı:28615). 29.05.2023 tarihinde resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411.pdf URL'den erişilmiştir

Yalınsu, B. (2019). *Nijerya'da insan ticaretinin ağları ve boyutları* [Basılmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.